

Zakład Bankowości, Instytut Ekonomii
Wydział Ekonomiczny UMCS

MARIUSZ KICIA

Wzrost gospodarczy a rozwój społeczny

Economic Growth vs. Human Development

WPROWADZENIE

Pomimo ciągłego rozwoju cywilizacyjnego współczesnego świata, wzrostu efektywności systemów gospodarczych i świadomości istnienia problemów społecznych, ani współczesne gospodarki samodzielnie, ani instytucje międzynarodowe nie są w stanie wielu z nich rozwiązać. Bezrobocie, nędza, głód, problemy ekologiczne to wyzwania, jakim współczesny świat wciąż nie jest w stanie sprostać.

Powstaje oczywiście pytanie, czy celem funkcjonowania współczesnych systemów gospodarczych jest rozwiązywanie problemów o wymiarze ponadnarodowym czy koncentracja na własnych problemach? Odpowiedź na to pytanie wydaje się jednoznaczna i z powodu priorytetu problemów wewnętrznych dysproporcje międzynarodowe jeszcze długo nie zostaną zlikwidowane. Słabo rozwinięte gospodarki nie będą bowiem w stanie rozwiązać tych problemów samodzielnie, zaś istotna aktywizacja pomocy ze strony gospodarek najbogatszych i redystrybucja międzynarodowa ma miejsce jedynie w obliczu tragedii, tak jak dzieje się to obecnie w ramach pomocy dla krajów Azji Południowo-Wschodniej. Jest to jednak pomoc na przywrócenie stanu poprzedniego, a nie na trwałe rozwiązanie problemów społecznych tych gospodarek.

Tymczasem kolejne lata przynoszą powiększanie ogromnych już rozpiętości dochodowo-majątkowych na świecie. Trzech najbogatszych ludzi świata posiada bogactwo większe niż łączny produkt krajowy brutto 48 najuboższych krajów. Majątek 225 najbogatszych to równowartość biliona dolarów, czyli kwoty więk-

szej niż PKB połowy ludzkości zmuszonej do egzystencji za mniej niż dwa dolary dziennie.¹

Przedmiotem niniejszego opracowania jest analiza rozwoju społecznego współczesnych gospodarek na tle ilościowego wzrostu ich dochodu. W pierwszej części opracowania przedstawiona została konstrukcja wskaźnika rozwoju społecznego (HDI, *Human Development Index*) oraz wskazane wnioski wynikające z klasyfikacji gospodarek według tego wskaźnika i porównań rozwoju dla poszczególnych grup społecznych w ramach jednej gospodarki.

W drugiej części opracowania dokonana została analiza ilościowa zależności wskaźnika HDI od wielkości dochodów przypadających na jednego mieszkańca. Następnie zaproponowany został rozszerzony wskaźnik rozwoju społecznego, skonstruowany według zasad identycznych jak dla indeksu HDI, ale z wykluczeniem dochodu *per capita*. Na podstawie wskaźnika rozszerzonego przeprowadzony został ranking rozwoju społecznego dla 165 gospodarek i porównany z rankingiem tych gospodarek według wskaźnika HDI. Całość rozważań została podsumowana wnioskami wynikającymi z przeprowadzonych badań. Do analizy wykorzystano dane statystyczne pochodzące z baz danych zamieszczonych na stronach internetowych Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz Banku Światowego.

WSKAŹNIK ROZWOJU SPOŁECZNEGO HDI

W potocznym rozumieniu zamiennie używa się kategorii wzrostu i rozwoju dla określenia tendencji dotyczących ilościowych efektów funkcjonowania systemu gospodarczego i jego potencjału ekonomicznego. Również wśród ekonomistów często zacierą się granica pomiędzy wzrostem gospodarczym a rozwojem społecznym, zaś wzrost PKB jest najczęściej stosowanym kryterium porównywania sprawności systemów, a nawet ich wartościowania.² Tymczasem, wzrost gospodarczy powinien być traktowany jako kategoria ilościowa, prowadząca do zwiększenia możliwości produkcyjnych gospodarki. Towarzyszącym wzrostowi zjawiskiem może być rozwój społeczny, rozumiany jako proces jakościowych zmian w funkcjonowaniu systemu gospodarczego, związanych ze strukturalną poprawą jego sprawności.³

¹ S. Kozłowski, *Systemy ekonomiczne*, Wyd. UMCS, Lublin 2004, s. 9.

² T. Kowalik, *Współczesne systemy ekonomiczne. Powstawanie, ewolucja, kryzys*, Wydawnictwo WSPiZ im. Leona Koźmińskiego, Warszawa 2000, s. 56.

³ J. Boehlke, *Zacofanie i rozwój w teorii rozwoju społeczno-gospodarczego*, [w:] M. Haffer, W. Karaszewski [red.], *Czynniki wzrostu gospodarczego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikolaja Kopernika, Toruń 2004, s. 34.

Zupełnie odmienną kwestią, wykraczającą poza ramy niniejszego opracowania, jest analiza przyczyn wzrostu gospodarczego i czynników, które mogą go powodować. Analiza czynników wzrostu gospodarczego stała się przedmiotem intensywnych badań zwłaszcza w połowie XX wieku i zaowocowała powstaniem wielu koncepcji i modeli wzrostu, a także przyznaniem Nagrody Nobla w dziedzinie ekonomii dla Roberta Solowa w 1987 roku.

Obecnie wciąż poszukuje się odpowiedzi na pytanie o warunki sprzyjające wzrostowi i jego bariery, a analiza taka obejmuje coraz większą grupę czynników. Jako swoiste kuriozum traktować jednak należy poszukiwanie przyczyn wzrostu w optymizmie obywateli, który zwiększa motywację do pracy i skłonność do zakupów. Przykładowo, analizowano wzrost gospodarczy w państwach, których reprezentacje piłkarskie zdobyły mistrzostwo świata w latach 1962–1998. W analizie porównano okres czteroletni przed zwycięskimi mistrzostwami i okres czteroletni po zdobyciu tytułu. Połowa badanych gospodarek mistrzów świata, dla których stopa wzrostu PKB zwiększyła się w roku mistrzostw lub następującym po nim, uzyskała w ciągu czterech kolejnych lat po wygranej wyższe średnie roczne tempo wzrostu niż w okresie poprzedzającym.⁴ Zależność taka wydaje się jednak iluzją statystyczną.

Skupienie badaczy na przyczynach wzrostu wynika z założenia, że dla większości gospodarek trend wzrostowy kategorii ilościowych, takich jak PKB lub PNB na jednego mieszkańca (*per capita*), oznacza jednoczesny wzrost poziomu życia.⁵ Z jednej strony, trudno się z tym nie zgodzić, wiele bowiem zmian jakościowych, które opisują stopień rozwoju społecznego, nie miałyby miejsca, gdyby nie ilościowy wzrost dochodów w całej gospodarce. Przykładem może tu być możliwość finansowania osiągniętymi dochodami szczepień wśród ludności, które eliminują lub istotnie redukują zachorowalność na określone choroby, co z kolei może zwiększać długość życia i podnosić jego jakość.

Z drugiej jednak strony, skupianie się wyłącznie na ilościowych efektach funkcjonowania systemu gospodarczego jest oczywistym uproszczeniem. Konsekwencją tego jest poszukiwanie alternatywnych miar służących do opisywania zjawisk rozwojowych, do których zalicza się m.in. wskaźnik HDI (*Human Development Index*). Wskaźnik HDI jest prostą sumaryczną miarą (średnią ważoną) stopnia rozwoju społecznego, opartą na trzech jego aspektach:

– długim i zdrowym życiu, mierzonym przez **oczekiwaną długość życia przy urodzeniu**,

---

⁴ P. S. Pollard, *GROOOWWWTH!*, Federal Reserve Bank of St. Louis. „International Economic Trends” 2002, nr 7, s. 1.

⁵ M. Burda, Ch. Wypłosz, *Makroekonomia. Podręcznik europejski*, PWE, Warszawa 1995, s. 168.

– wykształceniu, mierzonym za pomocą **odsetka osób dorosłych umiejących czytać** oraz **wskaźnika scholaryzacji** na poziomie podstawowym, średnim i wyższym⁶,

– stopie życiowej, mierzonej przez **wartość PKB per capita** według parytetu siły nabywczej.

Dla każdego z subindeksów przyjmuje się w konstrukcji HDI równą wagę (równą jednej trzeciej), jednak przed ostatecznym wyliczeniem wskaźnika zapewnia się porównywalność poszczególnych jego składowych poprzez przeskalowanie za pomocą przyjętych arbitralnie wartości maksymalnych i minimalnych według ogólnej formuły opisanej zależnością:

$$\frac{\text{wartość bieżąca} - \text{wartość minimalna}}{\text{wartość maksymalna} - \text{wartość minimalna}} \quad (1)$$

Zastosowanie powyższego przeskalowania zapewnia porównywalność wszystkich składowych indeksu HDI.⁷ Jeżeli wartość bieżąca wskaźnika równa jest wartości maksymalnej, subindeks przyjmie wartość 1; jeżeli zaś jest równa wartości minimalnej, subindeks przyjmie wartość 0. Stąd wskaźnik HDI, oparty na trzech wartościach dodatnich nie większych niż jeden, może być co najwyżej równy jeden i nie będzie mniejszy niż zero. Wartości maksymalne i minimalne dla poszczególnych wskaźników zawiera tab. 1.

Tab. 1. Minimalne i maksymalne wartości parametrów przyjmowanych do przeskalowania subindeksów HDI

Limits used to scale HDI indicators

Subindeks	Wartości przyjęte do przeskalowania	
	minimalna	maksymalna
oczekiwana długość życia (lat)	25	85
umiejętność czytania (% dorosłych)	0	100
wskaźnik scholaryzacji (%)	0	100
PKB per capita (PPP US\$)	100	40 000

Źródło: *Human Development Report 2004*, s. 259.

Na podstawie wartości wskaźnika HDI dokonuje się klasyfikacji systemów gospodarczych pod względem stopnia rozwoju społecznego jako:

- HDI poniżej 0,500 jako gospodarki słabo rozwinięte,
- HDI pomiędzy 0,500–0,799 jako gospodarki o średnim stopniu rozwoju,
- HDI większe lub równe 0,800 jako gospodarki wysoko rozwinięte.

⁶ Do wyliczenia wskaźnika bierze się $\frac{2}{3}$ wskaźnika umiejących czytać i $\frac{1}{3}$ wskaźnika scholaryzacji.

⁷ Dodatkowo, przy przeskalowaniu dochodu na jednego mieszkańca dokonuje się logarytmowania wartości bieżącej, maksymalnej i minimalnej PKB, aby zmniejszyć rozpiętość i wahania tego subindeksu.

Na podstawie danych dla 2002 roku do pierwszej grupy najslabiej rozwiniętych krajów świata należało 36 gospodarek (ponad 20% analizowanych), w grupie krajów o średnim stopniu rozwoju znalazło się 86 krajów (49%), zaś grupę najlepiej rozwiniętych krajów świata tworzy 55 gospodarek (31%), wśród których Polska zajmuje 37 miejsce, ze wskaźnikiem 0,850.

Wskaźnik HDI stał się istotnym narzędziem określania rozwoju społecznego w różnych gospodarkach za pomocą jednego zagregowanego i porównywalnego parametru. Jednym z najczęstszych jego zastosowań jest porównywanie wskaźników pomiędzy różnymi systemami gospodarczymi, choć pozwala on także na porównanie rozwoju grup społecznych (etnicznych, językowych czy religijnych) w ramach jednego systemu, wskazując tym samym na wewnętrzne dysproporcje w rozwoju. Opublikowany w 2004 roku raport UNDP podaje przykłady wskaźników wyliczonych dla ogółu społeczeństwa oraz dla wybranych grup społecznych w tej samej gospodarce (tab. 2).

Tab. 2. Wskaźnik HDI dla Rumunii, Namibii i grup społecznych w tych krajach
HDI of Romania, Namibia and social groups within the countries

Gospodarka	Grupa społeczna	HDI
Rumunia	ogółem, w tym:	0,778
	Romowie	0,570
Namibia	ogółem, w tym posługujący się językiem:	0,607
	niemieckim	0,960
	angielskim	0,895
	afrikaan	0,885
	oshiwambo	0,641
	rukavango	0,585
	san	0,326

Źródło: *Human Development Report 2004*, s. 36.

Ogromne dysproporcje, jakie pokazuje przykład Namibii – jedynej gospodarki, gdzie dokonuje się wyliczenia wskaźnika HDI dla poszczególnych grup językowych – świadczą o zasadności dokonywania tego typu szczegółowych analiz w obrębie społeczeństwa. Pozwala to bowiem naświetlić wewnętrzne problemy rozwoju społecznego i wskazać kierunki oddziaływania państwa w celu ich niwelowania.

Wskaźnik HDI wyraźnie pokazuje dysproporcje w rozwoju poszczególnych regionów świata i poszczególnych gospodarek, zwłaszcza w zależności od osiąganego dochodu (tab. 3). Różnice te dotyczą samego wskaźnika HDI, a także poszczególnych kategorii, na podstawie których jest on wyznaczany.

Średnia wartość wskaźnika HDI dla wszystkich 177 badanych krajów za 2002 rok obejmuje wartości od 0,956 (Norwegia) do 0,273 (Sierra Leone). Klasyfikacja poziomu rozwoju gospodarek została dokonana również dla lat wcześniejszych. O ile w czołówce najlepiej rozwiniętych krajów świata nastąpiły pew-

ne zmiany (od 1995 roku na pierwszym miejscu znajduje się Norwegia, dla lat 1985 i 1990 była to Kanada, zaś dla lat 1975 i 1980 Szwajcaria), o tyle najstabiliej rozwiniętym krajem świata w latach 1980-2000 pozostawał Niger. Dostępność danych dla Sierra Leone dopiero od 2002 roku sprawiła, że wskaźnik dla tej gospodarki jest jeszcze niższy. Warto przy tym zwrócić uwagę na rosnącą rozpiętość wskaźników. W latach 1975–2002 wartość wskaźnika dla najlepiej rozwiniętej gospodarki zwiększyła się z 0,878 do 0,956, podczas gdy dla najstabiliej rozwiniętej był to wzrost z 0,232 do 0,273.

Tab. 3. Wskaźnik HDI i parametry rozwoju społecznego dla wybranych grup krajów
HDI and human development indicators of groups of countries

Kategoria krajów	Długość życia	Odsetek czytających	Wskaźnik scholaryzacji	PKB <i>per capita</i>	HDI
Rozwijające się	64,6	76,7	60	4 054	0,663
Najstabiliej rozwinięte	50,6	52,5	43	1 307	0,446
Arabskie	66,3	63,3	60	5 069	0,651
Wschodnia Azja i rejon Pacyfiku	69,8	90,3	65	4 768	0,740
Ameryka Łacińska i Karaiby	70,5	88,6	81	7 223	0,777
Południowa Azja	63,2	57,6	54	2 658	0,584
Afryka Subsaharyjska	46,3	63,2	44	1 790	0,465
Europa Środkowo-Wschodnia	69,5	99,3	79	7 192	0,796
OECD	77,1	.. ^a	87	24 904	0,911
OECD o najwyższym dochodzie	78,3	.. ^a	93	29 000	0,935
O wysokim rozwoju społecznym	77,4	.. ^a	89	24 806	0,915
O średnim rozwoju społecznym	67,2	80,4	64	4 269	0,695
O niskim rozwoju społecznym	49,1	54,3	40	1 184	0,438
O wysokim dochodzie	78,3	.. ^a	92	28 741	0,933
O średnim dochodzie	70,0	89,7	71	5 908	0,756
O niskim dochodzie	59,1	63,6	51	2 149	0,557
Świat ogółem	66,9	..	64	7 804	0,729

^a Badania nie są prowadzone, przyjmuje się wskaźnik 99,0.

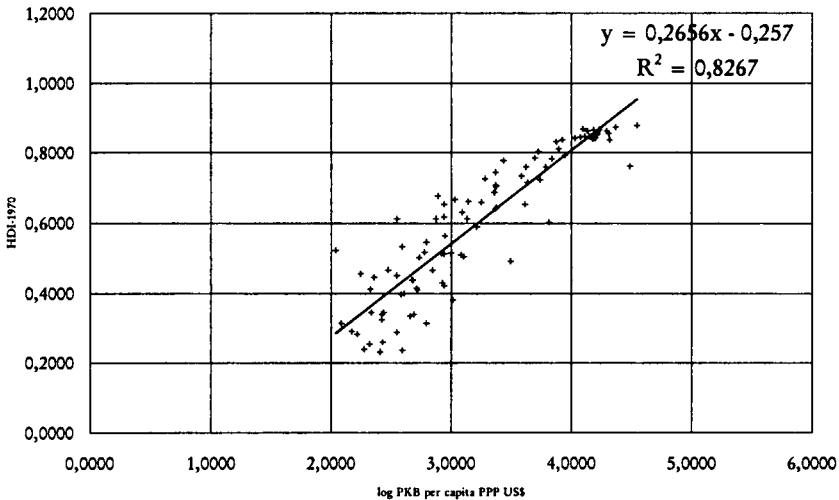
Źródło: *Human Development Report 2004*, s. 142.

W analizowanym niemal 30-letnim okresie trzy afrykańskie gospodarki w znacznym stopniu obniżyły wskaźnik rozwoju gospodarczego: Zambia (o 17%), Republika Kongo (o 11%) oraz Zimbabwe (o 10%), podczas gdy stopień rozwoju istotnie zwiększyły Nepal (wzrost HDI o 73%), Oman (o 56%) czy Egipt (o 55%). Raport UNDP nie pokazuje jednocześnie, który z parametrów tworzących HDI uległ w tych krajach największemu obniżeniu lub wzrostowi i tym samym przyczynił się do zmiany wskaźnika rozwoju w największym stopniu, jednak z pewnością na możliwości jego wzrostu wpływa stabilność polityczna. Wskaźniki dla krajów, dla których indeks HDI obniżył się, odczuły zwłaszcza w drugiej połowie lat 90. XX wieku, kiedy dochodziło tam do przewrotów i konfliktów wewnętrznych. Generalnie jednak największe wzrosty wskaźnika HDI w latach 1975–2002 dotyczyły przede wszystkim tych krajów, dla których wskaźnik

w 1975 roku był niski. Dla gospodarek startujących z wysokiego poziomu dynamika rozwoju jest wyraźnie niższa. Potwierdza to współczynnik korelacji pomiędzy wartością wskaźnika HDI w 1975 roku a jego dynamiką w latach 1975–2002, który wynosi $-0,57$.

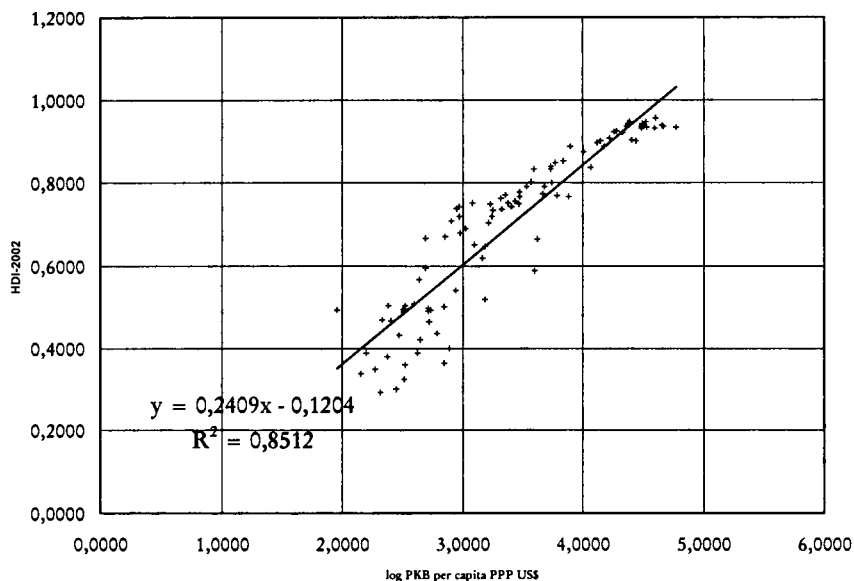
MODYFIKACJA WSKAŹNIKA ROZWOJU SPOŁECZNEGO HDI

Utożsamianie rozwoju społecznego wyłącznie ze zmianami wartości PKB *per capita* jest niewątpliwie zbyt wąskim pojmowaniem tego złożonego i przejawiającego się w wielu aspektach zjawiska. Rozszerzenie perspektywy o wskaźniki poprawy zdrowotności i edukacji jest więc zabiegiem, który pozwala spojrzeć na problem znacznie szerzej, choć również koncentruje się jedynie na stosunkowo wąskim obszarze zmian jakościowych. Dodatkowo, jeżeli weźmie się pod uwagę fakt, że wartość wskaźnika HDI jest mocno powiązana z wartością PKB *per capita*, to okazuje się, że sam wzrost ilościowy wyrażony powiększaniem kategorii dochodu będzie odpowiadał w ponad 80% za wyjaśnienie rozwoju społecznego. Ilustracją tego zjawiska są przykładowe wykresy zależności liniowej pomiędzy logarytmem PKB *per capita* a wartością wskaźnika HDI w latach 1970 i 2002 (rys. 1a i 1b). Identyczna zależność zachodziła także w roku 1980.

Rys. 1a. Współzależność PKB *per capita* i wskaźnika HDI dla danych z roku 1970
Correlation of GDP per capita and HDI – 1970 data

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zawartych w: *Human Development Report 2004*, s. 139–142.

Rys. 1b. Współzależność PKB *per capita* i wskaźnika HDI dla danych z roku 2002

Correlation of GDP *per capita* and HDI – 2002 data

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zawartych w: *Human Development Report 2004*, s. 139–142.

Mając powyższe na uwadze, można stwierdzić, iż wprowadzanie zmiennych, które same w sobie również są uwarunkowane wzrostem dochodów i zmianami ilościowymi, powoduje, że w większości badanych krajów ranking według wskaźnika HDI zasadniczo nie odbiega od rankingu według PKB *per capita*. Największe różnice dotyczą natomiast arabskich członków OPEC: Zjednoczonych Emiratów Arabskich, Kataru, Arabii Saudyjskiej czy Omanu. Biorąc pod uwagę jedynie wartość PKB *per capita*, należy podkreślić, iż kraje te plasują się w czołówce rankingu. Jednak kiedy w indeksie HDI dołączone zostaną znacznie słabsze wskaźniki jakościowe edukacji i długości życia, pozycja tych krajów w rankingu obniża się o ponad 20 miejsc. Odwrotnie, HDI przesuwa z 21 miejsca pod względem dochodu na miejsce 2 gospodarkę szwedzką. Wydaje się więc, że pomimo swoistej erozji modelu szwedzkiego, wciąż jeszcze funkcjonujące mechanizmy państwa opiekuńczego przynoszą większe korzyści jakościowe niż ilościowe dla całej gospodarki.⁸

Przyjmując konwencję budowy wskaźnika HDI, można dokonać jego rozszerzenia o inne czynniki opisujące poziom stopy życiowej współczesnego społeczeństwa i rozwój społeczny gospodarek. Ponadto, szybki rozwój cywilizacyjny

⁸ S. Kozłowski, *Systemy...*, s. 137.

powoduje też tzw. efekty zewnętrzne niekorzystne dla społeczeństwa, takie jak zanieczyszczenie środowiska czy przeludnienie metropolii.⁹ Można więc rozszerzyć wskaźnik HDI także o negatywne aspekty rozwoju gospodarki i dokonać analizy pod kątem tego, w jakim stopniu zmodyfikowany wskaźnik wpływa na ocenę rozwoju współczesnych gospodarek.

Tab. 4. Wskaźniki, wagi i wartości graniczne dla parametrów przyjętych do wyliczenia wskaźnika EHDI
Indicators, weights and limits for EHDI indicators

L.p.	Grupa	Wskaźnik	Waga	Minimum	Maksimum
1	dostęp do mediów	abonenci telefonów stacjonarnych i komórkowych (na 1000 osób)	5%	0	1000
		użytkownicy internetu (na 1000 osób)	5%	0	1000
		telefony komórkowe (na 1000 osób)	5%	0	1000
		komputery osobiste (na 1000 osób)	5%	0	1000
2	edukacja	umiejętność czytania (% osób w wieku ponad 15 lat)	10%	0	100
		wskaźnik scholaryzacji	10%	0	100
		wydatki publiczne na edukację (% PKB)	10%	0	42 ^a
3	środowisko naturalne	emisja CO ₂ (ton na osobę)	-5%	0	172 ^a
		tereny leśne (% powierzchni łądu)	5%	0	100
4	wolność gospodarcza	liczba niezbędnych procedur do rozpoczęcia działalności gospodarczej	-5%	2 ^a	20 ^a
5	zdrowie i jakość życia	wydatki na ochronę zdrowia (% PKB)	9%	0	14 ^a
		szczeplenia dzieci w wieku 12–23 miesiące (%)	9%	0	100
		udogodnienia sanitarne (% populacji z dostępem)	9%	0	100
		dostęp do uzdatnionej wody pitnej (% populacji z dostępem)	9%	0	100
		oczekiwana długość życia (lat)	9%	25	85

^a Przyjęto wartość minimalną lub maksymalną w badanej grupie krajów

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Światowego (<http://devdata.worldbank.org>).

Przy wyliczeniu wskaźnika ujęto – poza obszarami edukacji i stopy życiowej – także ocenę środowiska naturalnego, wolności gospodarczej oraz dostępu do mediów. W obszarze edukacji do wskaźników scholaryzacji i umiejętności czytania dołączony został wskaźnik udziału publicznych wydatków edukacyjnych w relacji do PKB, który obrazuje efekt działań państwa na rzecz poprawy w tym obszarze jakości życia.

Podobnie, w obszarze zdrowia i jakości życia, uwzględniony został udział wydatków publicznych na ochronę zdrowia w relacji do PKB, a także – poza

⁹ Z. Markuszewski, K. Chalecka, *Wzrost gospodarczy a zasoby naturalne*, [w:] M. Haffer, W. Karaszewski [red.], *Czynniki...*, s. 51.

Tab. 5. Ranking rozwoju społecznego według wskaźników EHDI i HDI dla wybranych krajów na podstawie danych za 2000 rok
EHDI and HDI ranking of countries in 2000

Kraj	EHDI	HDI	Pozycja w rankingu		Zmiana pozycji w rankingu ^a
			wg EHDI	wg HDI	
Gospodarki najlepiej rozwinięte (najwyższe miejsca rankingu wg EHDI)					
Szwecja	0,7769	0,9442	1	3	2
Stany Zjednoczone	0,7531	0,9384	2	9	7
Norwegia	0,7445	0,9550	3	1	-2
Finlandia	0,7442	0,9324	4	13	9
Dania	0,7405	0,9319	5	14	9
Nowi członkowie Unii Europejskiej					
Słowenia	0,6989	0,8913	17	25	8
Estonia	0,6491	0,8493	28	35	7
Czechy	0,6386	0,8650	29	32	3
Węgry	0,6345	0,8456	30	38	8
Cypr	0,6274	0,8814	31	26	-5
Łotwa	0,6273	0,8221	32	48	16
Polska	0,6055	0,8490	33	36	3
Litwa	0,6042	0,8439	35	39	4
Słowacja	0,6024	0,8408	37	40	3
Malta	0,6009	0,8737	38	29	-9
Wybrane kraje o średnim poziomie rozwoju					
Kolumbia	0,4989	0,7688	83	71	-12
Gruzja	0,4975	0,7370	85	93	8
Salwador	0,4940	0,7160	86	97	11
Ekwador	0,4914	0,7293	87	94	7
Tunezja	0,4894	0,7421	88	88	0
Kraje słabo rozwinięte (ostatnie pozycje rankingu wg EHDI)					
Republika Kongo	0,2563	0,3881	156	156	0
Gwinea	0,2549	0,4111	157	152	-5
Mauretania	0,2513	0,4560	158	143	-15
R. Środkowoafrykańska	0,2482	0,3816	159	157	-2
Mali	0,2475	0,2898	160	164	4
Angola	0,2390	0,4167	161	151	-10
Etiopia	0,1985	0,3403	162	161	-1
Czad	0,1868	0,4001	163	154	-9
Burkina Faso	0,1743	0,2931	164	162	-2
Niger	0,1738	0,2881	165	165	0

^a Wartość dodatnia oznacza, że w rankingu według EHDI gospodarka zajmuje wyższą pozycję niż w rankingu według HDI

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Banku Światowego (<http://devdata.worldbank.org>).

długością życia – wskaźnik szczepień dzieci w wieku dwóch lat oraz wskaźnik dostępu ludności do uzdatnionej wody pitnej i wyposażenia w urządzenia sanitarne. Zwiększanie emisji efektów ubocznych działalności przemysłowej traktowane jest jako czynnik pogarszający standard życia w danej gospodarce (ujemna waga), podobnie jak bariery biurokratyczne w rozwoju przedsiębiorczości i zakładaniu własnej działalności gospodarczej. Z kolei dostęp do szeroko rozumia-

nych mediów w dobie ery postindustrialnej i tworzenia społeczeństw informacyjnych znalazł swoje odzwierciedlenie w grupie czterech wskaźników opisujących łatwość dostępu i wymiany informacji w społeczeństwie.

Na podstawie powyższych danych utworzony został ranking poziomu rozwoju 165 krajów, dla których dostępny był pełen zestaw danych, według wskaźnika EHDI, a następnie porównany z rankingiem według wskaźnika HDI dla 2000 roku. Wyniki dla wybranych gospodarek zawiera tab. 5.

WNIOSKI

Zestawienie powyższych dwóch rankingów pozwala na wyciągnięcie kilku interesujących wniosków. Przede wszystkim, nawet jeżeli jako wskaźnik rozwoju społecznego nie jest brany pod uwagę poziom dochodu na jednego mieszkańca, ale wiele innych jakościowych wskaźników opisujących jakość życia w gospodarce, to nie wpływa to istotnie na ocenę rozwoju społecznego poszczególnych gospodarek. Gospodarki z wysokim dochodem *per capita* wciąż stanowią nieosiągalną czołówkę, zwłaszcza dla biednych i słabo rozwiniętych gospodarek afrykańskich. Oznacza to, że wszelkie zjawiska jakościowe, które używane są do opisu stopnia rozwoju społecznego, są uwarunkowane zjawiskami ilościowymi, a przede wszystkim wzrostem dochodów w gospodarce. Współczynnik korelacji pomiędzy wartością indeksu HDI a logarytmem PKB *per capita* dla 2000 roku wynosił 0,92, zaś korelacja pomiędzy logarytmem PKB *per capita* i wskaźnikiem EHDI, w którym nie jest uwzględniany poziom dochodów, jest równie wysoka i wynosi 0,86. Wskazuje to jednoznacznie, że poprawa wszystkich wziętych pod uwagę wskaźników rozwoju jest uzależniona od wysokości dochodów na jednego mieszkańca. Tym samym uznać można, że warunkiem koniecznym rozwoju społecznego jest wzrost gospodarczy.

Ponadto, uwzględnienie w ocenie rozwoju społecznego kosztów zewnętrznych i ograniczeń biurokratycznych powoduje, że oddalają się od przyjętego ideału nawet najlepiej rozwinięte gospodarki pod względem wskaźnika HDI, tracąc ułamki punktów z oceny zintegrowanej (przykładowo Finlandia -0,044; USA -0,045).

Nowi członkowie Unii Europejskiej, w tym także Polska, również zasadniczo nie zmienili pozycji w rankingu. Warto jednak zwrócić uwagę na to, że po uwzględnieniu większej ilości danych gospodarki te stały się grupą bardziej spójną pod względem stopnia rozwoju. Wyłączając Słowenię, która wykazuje wyraźnie wyższy poziom rozwoju, pozostałe 9 krajów w rankingu według indeksu HDI zajmowały miejsca od 26 do 48, podczas gdy wskaźnik EHDI plasuje je na miejscach od 28 do 38, niemal nie przedzielone innymi gospodarkami. Wskazuje to na jakościowo zbliżoną pozycję tych gospodarek pod względem rozwoju społecznego.

Wreszcie, również ostatnie kraje rankingu rozwoju społecznego bez względu na wybór wskaźników trwale pokazują, jak ogromny dystans dzieli je od czołówki światowej. Podstawową barierą w rozwoju tych krajów jest brak odpowiednich dochodów oraz względnie niska atrakcyjność i wysokie ryzyko inwestycyjne, które utrudniają również napływ zagranicznego kapitału prywatnego i publicznego. Bez wsparcia zewnętrznego i dostępu do źródeł kapitału własnego (akumulacja dochodu) czy zewnętrznego (napływ inwestycji) jest to jednak bariera niemożliwa do przezwyciężenia, a wskaźniki rozwoju społecznego dla najbogatszych i najbiedniejszych gospodarek świata pewnie jeszcze przez wiele pokoleń będą wykazywać ogromne dysproporcje w rozwoju.

SUMMARY

The article describes Human Development Index as the measure of human development. Since GDP per capita is strongly correlated with HDI as its component, modification of HDI is proposed (EHDI). EHDI excludes GDP *per capita* but includes other measures of human development such as access to media, economic freedom and degradation of natural environment. Conclusion shows that even when GDP per capita is not included in country development index strong correlation of index and GDP per capita remains. It confirms that human development is very dependent upon economic growth.